

M. FABI QVINTILIANI

INSTITVTIONIS ORATORIAE

LIBRI DVODECIM

RECOGNOVIT

BREVIQVE ADNOTATIONE CRITICA INSTRVXIT

M. WINTERBOTTOM

COLLEGH VIGORNIENSIS APVD

OXONIENSES SOCIVS

TOMVS I

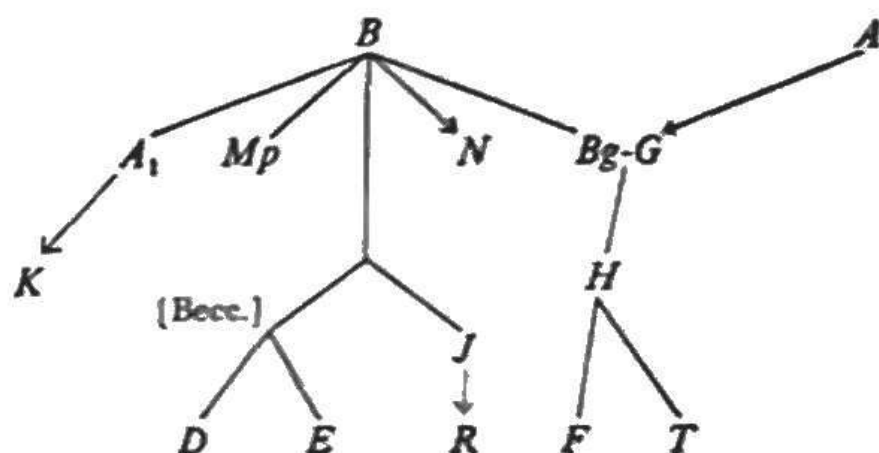
LIBRI I-VI

OXONII

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

MCMLXX

SIGLA



- A* Ambrosianus E. 153 sup., saec. IX
*A*¹ idem nondum correctus
a corrector eius aequaeus

Codices mutili

- B* Bernensis 351, saec. IX
*B*¹ idem nondum correctus
*B*² corrector eius aequaeus
*A*₁ Ambrosianus F. 111 sup., saec. IX
N Parisinus lat. 18527 (Nostradamensis), saec. X
Mp Montepessulanus H 336, saec. XI
J Cantabrigiensis Ioannensis 91, saec. XII
R Leidensis Voss. lat. q. 77, saec. XII
[E Breuiarium Stephani Rothomagensis (Parisinus lat. 14146), saec. XII)
D Parisinus lat. 7719, saec. XIII
K Parisinus lat. 7720, saec. XIV
A eiusdem corrector (Petarcha)

Codices suppleti

- [Bg* pars antiquior Bambergensis M. 4. 14 (saec. X)
b corrector eiusdem (saec. X)
G supplementum eius (saec. X)
g scriba supplementi ipse se corrigens
H Harleianus 2664, saec. X

SIGLA

- F** Laurentianus 46. 7, saec. X
f corrector eiusdem (saec. XV)
T Turicensis 288, saec. XI
t corrector eiusdem (Ekkehardus IV), saec. XI

Codices recentiores (saec. XV)

- 1416** Vindobonensis 3135
1418 Laurentianus 46. 9
1434 Harleianus 2662
1461 Marcianus 4111
1470 Harleianus 4995
M Monacensis 23473
P Parisinus lat. 7723
p correctores eius
p* correctiones quas dant et **p** et Vaticanus lat. 1766
V₁ Vaticanus lat. 1761

Nomine laudantur

- (Londinensis) Burn(eianus) 243
 (Oxoniensis) D'Orville 13
 (Oxoniensis) Add. C 169
 Vat(icanus) lat(inus) 1762
 Vat(icanus) lat(inus) 1766

Codices fragmentorum 10. 1. 46-131, 12. 10. 10-15

- X** Parisinus lat. 7696, saec. XI
Y Parisinus lat. 7231, saec. XI
γ consensus eorum
β consensus codicum *DER*, qui separatim habent 10. 1. 46-107, 12. 10. 10-15]

Laudantur etiam

- V₁** = Iulius Victor } de quibus vide Praef. § 8
II }
 'Cassiodorus'
 Vdalrici Bambergensis epitome rhetorica, ex Vindobonensi 2521, saec. XII
 Flor(ilegium Gallicum), ex Parisino lat. 17903, saec. XIII
 (Francisci) Patr(ici) Epitome, ex Londinensi Add. 11671, saec. XV

SIGLA

His compendiis utor:

- conf(irmat)
 conl(ato)
 inu(erso) ord(ine)
 m(anus) rec(ens)
 s(upra) l(ineam)
 → utitur, sed non ad uerbum
 ~ repugnante

possit orator, et quae in quaque aetate inchoanda, dicere ingrediatur.

4. Primus in eo qui scribendi legendique adeptus erit facultatem grammaticis est locus. Nec refert de Graeco an de Latino loquar, quamquam Graecum esse priorem placet: 5 utriusque eadem uia est. Haec igitur professio, cum breuissime in duas partis diuidatur, recte loquendi scientiam et poetarum enarrationem, plus habet in recessu quam fronte 3 promittit. Nam et scribendi ratio coniuncta cum loquendo est et enarrationem praecedat emendata lectio et mixtum his 10 omnibus iudicium est: quo quidem ita seueri sunt uti ueteres grammatici ut non uersus modo censoria quadam uirgula notare et libros qui falso uiderentur inscripti tamquam subditos summouere familia permiserint sibi, sed auctores alios 4 in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero. Nec 15 poetas legisse satis est: excutiendum omne scriptorum genus, non propter historias modo, sed uerba, quae frequenter ius ab auctoribus sumunt. Tum neque citra musicen grammaticae potest esse perfecta, cum ei de metris rhythmicisque dicendum sit, nec si rationem siderum ignoret poetas intellegat, 20 qui, ut alia mittam, totiens ortu occasuque signorum in declarandis temporibus utuntur, nec ignara philosophiae, cum propter plurimos in omnibus fere carminibus locos ex intima naturalium quaestionum subtilitate repetitos, tum uel propter Empedoclea in Graecis, Varronem ac Lucretium 25 in Latinis, qui praecepta sapientiae uersibus tradiderunt: eloquentia quoque non mediocri est opus, ut de unaquaque earum quas demonstraui rerum dicat proprie et copiose. Quo minus sunt ferendi qui hanc artem ut tenuem atque ieiunam cauillantur. Quae nisi oratoris futuri fundamenta 30

AB] 3 DE GRAMMATICIS (-ICA B) Primus AB 4 grammaticis] sic A (corr. ex -ici ?), B 6 utrimque a 9 promittat A loquendi Madvig, fort. recte 10 narrationem praecedat B 11 quo A: quod B 13-14 subditos B: subito A 18 citra B: extra A 21 omittam A (at cf. 5. 10. 98) 22 utuntur A: utantur B 25 enpodoclen A 28 proprie et copiose B: copiose et proprie A 30 futura B

fideliter iecit, quidquid superstruxeris corruet: necessaria pueris, iucunda senibus, dulcis secretorum comes, et quae uel sola in omni studiorum genere plus habeat operis quam ostentationis.

5 Ne quis igitur tamquam parua fastidiat grammatices elementa, non quia magnae sit operae consonantes a uocalibus discernere ipsasque eas in semiuocalium numerum mutarumque partiri, sed quia interiora uelut sacri huius adeuntibus apparebit multa rerum subtilitas, quae non modo acuere 6 ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditionem ac scientiam possit. An cuiuslibet auris est exigere litterarum 7 sonos? Non hercule magis quam neruorum. Aut grammatici saltem omnes in hanc descendat rerum tenuitatem, desintne aliquae nobis necessariae litterae, non cum Graeca scribimus 15 (tum enim ab isdem duas mutuamur), sed proprie in Latinis: ut in his 'seruus' et 'uulgus' Aeolicum digammon desideratur, et medius est quidam u et i litterae sonus (non enim sic 'optimum' dicimus ut 'opimum'), et (in) 'here' neque e plane neque i auditur; an rursus aliae redundant, praeter illam 9 adspirationis, quae si necessaria est, etiam contrariam sibi postulat, et k, quae et ipsa quorundam nominum nota est, et q, cuius similis effectu specieque, nisi quod paulum a nostris obliquatur, coppa apud Graecos nunc tantum in numero manet, et nostrarum ultima, qua tam carere potui- 20 mus quam psi non quaerimus? Atque etiam in ipsis uocalibus 10 grammatici est uidere an aliquas pro consonantibus usus

AB] 3 in A: om. B 6 post elementa titulum de litteris dant AB (iecit) 11 auris A: artis B 12 aut AB (interrogatio): at A (?), 1418 (fort. recte) 13-14 desint aliquaene B 14 litterarum A 17 et¹ B: ut A 18 optimum B: optimum A ut A¹B: aut a: uel Buecheler (ap. Halm) opimum B: optimum A de hoc loco uid. quae disputauerunt Goidanich, Allen: 'optimum' dicimus ut (aut 'optimum' aut) 'optimum' Ritschl: alii alia in add. Philander 19 redundant, (ut) Sarpe 1815 (nisi huic praeponas illud ut k pro et k—infra l. 21—quod uoluit Capperonmier) 20 notam add. post adspirationis ed. Leid. (post illam Halm) contraria B 22 effectus speciesque A 23 cappa AB: corr. Gallaeus, Boherius 25 psi Pitheous: si AB quaesissemus a in ras.

acceperit, quia 'iam' sicut 'tam' scribitur et 'uos' ut 'cos'. At quae ut uocales iunguntur aut unam longam faciunt, ut ueteres scripserunt, qui geminatione earum uelut apice utebantur, aut duas: nisi quis putat etiam ex tribus uocalibus syllabam fieri si non aliquae officio consonantium fungantur.

11 Quæret hoc etiam, quo modo duabus demum uocalibus in se ipsas coeundi natura sit, cum consonantium nulla nisi alteram frangat: atqui littera i sibi insidit ('conicit' enim est ab illo 'iacit') et u, quo modo nunc scribitur 'uulgus' et 'seruus'. Sciat etiam Ciceroni placuisse 'aiio' 'Maiiam'que geminata i scribere: quod si est, etiam iungetur ut consonans.

12 Quare discat puer quid in litteris proprium, quid commune, quae cum quibus cognatio: nec miretur cur ex 'scamno' fiat 'scabillum' aut a 'pinno', quod est acutum, securis utrimque habens aciem 'bipennis', ne illorum sequatur errorem qui, quia a pennis duabus hoc esse nomen existimant, pennas auium dici uolunt. Neque has modo nouerit mutationes, quas adferunt declinatio aut praepositio, ut 'secat secuit', 'cadit excidit', 'caedit excidit', 'calcat exculcat' (et fit a 'lauando' 'lotus' et inde rursus 'inlutus', et mille alia), sed et quae rectis quoque casibus aetate transierunt. Nam ut 'Valesii' 'Fusii' in 'Valerios' 'Furios'que uenerunt, ita 'arbos', 'labos', 'uapos' etiam et 'clamos' ac 'lases' fuerunt:

13 atque haec ipsa s littera ab his nominibus exclusa in quibusdam ipsa alteri successit: nam 'mertare' atque 'pultare'

AB] 1 tam AB: etiam Ritschl (at uid. quae de hoc loco disputauerunt Aistermann, Coleman) uos ed. Jens: quos AB eos
 AB: tuos Ritschl 1-2 at quae] atque AB 4 duas] i. e. bipennis
 (quod huic substituere uoluit Ritschl) 8 litteram A conicit
 A: conicit aB, fort. recte 10 alio maiiamque A: alioali/
 atiamque B 13 ediscat A 14 nec A: no B 15 scam-
 bellum a pinno A: pinna B 16 bipennis A 17 pennis
 J: pinnis AB 18 pinnas A 20 excidit! AB: coecidit R¹ (ut
 Gibson) excidit! A: excudit B 21 inlutus B¹ (ut uidetur), Bahl-
 mann: inlutus B corr. (nisi inlotus ut N): illitus A alia B: talia A
 22 sed et B: sed A 24 ac lasas B: aetatis A 25 atque A: as
 et B: set Halm 1863 ipsa om. P (simili ratione ipsa l. 26 om. Burn.
 243, ut con. Meister 1876)

dicebant, quin 'fordeum' 'faedos'que pro adspiratione uelut simili littera utentes: nam contra Graeci adspirare ei solent, ut pro Fundanio Cicero testem qui primam eius litteram dicere non possit inridet. Sed b quoque in locum 15 aliarum dedimus aliquando, unde 'Burrus' et 'Bruges' et 'balaena'. Nec non eadem fecit ex 'duello' 'bellum', unde 'Duellios' quidam dicere 'Bellios' ausi: quid 'stlocum' 'stlites'que? Quid t litterae cum d quaedam cognatio? Quare 16 minus mirum si (in) uetustis operibus urbis nostrae et celebribus templis legantur 'Alexanter' et 'Cassantra'. Quid o atque u permutata inuicem? ut 'Hecoba' et 'nutrix Culchidis' et 'Pulixena' scriberentur, ac, ne in Graecis id tantum notetur, 'dederont' et 'probaueront'. Sic 'Ὀδυσσεύς', quem 'Ὀλισσέα' fecerant Aeolis, ad 'Vlixem' deductus est. Quid? non e quo- 17 que i loco fuit: 'Menerua' et 'leber' et 'magester' et 'Diouue Victore', non 'Dioui Victori'? Sed mihi locum signare satis est: non enim doceo, sed admoneo docturos. Inde in syllabas cura transibit, de quibus in orthographia pauca adnotabo.

Tum uidebit, ad quem hoc pertinet, quot et quae partes orationis, quamquam de numero parum conuenit. Veteres 18 enim, quorum fuerunt Aristoteles quoque atque Theodectes, uerba modo et nomina et conuinctiones tradiderunt,

3 /rg. orat. V. 7

AB] 1 faedosque Halm: fredosque A: foedusque B uelut A:
 uel B: f ut Christ 2 ei B: Φ A: f Halm 1863 6 balaena
 ed. Vasc. 1542: belena AB (accidentia Prisciano, qui nostrum laudat GL
 2. 18. 11) 7 Duellios ed. Camp. (cf. Cic. orat. 153): duellos A:
 duillos B: Duellios prob. Mai Bellios ed. Gryph. 1536 (et A²):
 bellos aB: Belios Halm stlocum N: stlocum B: stilocum A: stlocus
 Spalding, fort. recte 8 stlitesque B: si et litesque A 9 in
 ed. ed. Asc. 1531 et B: ac A 10 cassantra A: cassentra B
 11 permutatae a, fort. recte ut B: et A notrix a Culchidis Sey-
 fferi (u. Bonnell, Meister 1862-2): culcides AB 12 polixena A
 malim tantum id 13 dederont... probaueront ed. Ven. 1493:
 -unt... -unt AB odysseus A: ΟΔΥΚΚΕΙC B olissea B¹ (odissea
 uoluit B²): *olynsea A: 'Oλυ- an 'Oλυ- rectius, incertum 15 (ut)
 menerua P dilouue D: diiouiue B: deiouue A: Dioue Halm 16 di-
 ioui B: deioui A: Dioui Halm uictori om. A²B 22 conuinctiones
 ed. Ald.: conuinctiones AB (qui eundem errorem exhibent p. 26. 3 et 7)

videlicet quod in uerbis uim sermonis, in nominibus materiam
(quia alterum est quod loquimur, alterum de quo loquimur),
in conuinctionibus autem complexum eorum esse iudica-
uerunt: quas coniunctiones a plerisque dici scio, sed haec
19 uidetur ex syndesmo magis propria tralatio. Paulatim a 5
philosophis ac maxime Stoicis auctus est numerus, ac pri-
mum conuinctionibus articuli adiecti, post praepositiones:
nominibus appellatio, deinde pronomen, deinde mixtum
uerbo participium, ipsis uerbis aduerbia. Noster sermo arti-
culos non desiderat ideoque in alias partes orationis spar- 10
20 guntur, sed accedit superioribus interiectio. Alii tamen ex
idoneis dumtaxat auctoribus octo partes secuti sunt, ut
Aristarchus et aetate nostra Palaemon, qui uocabulum siue
appellationem nomini subiecerunt tamquam speciem eius,
at ii qui aliud nomen, aliud uocabulum faciunt, nouem. 15
Nihilominus fuerunt qui ipsum adhuc uocabulum ab appella-
tione diducerent, ut esset uocabulum corpus uisu tactuque
manifestum: 'domus' 'lectus', appellatio cui uel alterum
deesset uel utrumque: 'uentus' 'caelum' 'deus' 'uirtus'.
Adiciebant et adseuerationem, ut 'eheu', et tractionem, ut 20
21 'fasciatim': quae mihi non adprobantur. Vocabulum an ap-
pellatio dicenda sit *προσηγορία* et subicienda nomini necne,
quia parui refert, liberum opinaturis relinquo.
22 Nomina declinare et uerba in primis pueri sciant: neque
enim aliter peruenire ad intellectum sequentium possunt. 25
Quod etiam monere superuacuum erat nisi ambitiosa festi-
natione plerique a posterioribus inciperent, et dum ostentare
discipulos circa speciosiora malunt, compendio morarentur.
23 Atqui si quis et didicerit satis et (quod non minus deesse in-
terim solet) uoluerit docere quae didicit, non erit contentus 30
tradere in nominibus tria genera et quae sunt duobus

AB] 1 uidelicet A; uidelicet et B 7 praepositionis B
8 appellati B 10 orationis J: orationum AB 14 speciem
Spalding: -es AB 16 ab om. B 20 ut eheu et tractionem om.
A eheu] exemplum parum commodum: eu Niedermann 21 fas-
ciatim B: fasciatim ut uid. A 30 solet A: solet et B 31 et
B: et ea e in ras.

omnibusue communia. Nec statim diligentem putabo qui 24
promiscua, quae epicoena dicuntur, ostenderit, in quibus sexus
uterque per alterum apparet, aut quae feminina positione
mares aut neutrali feminas significant, qualia sunt 'Murena'
5 et 'Glycerium'. Scrutabitur ille praeceptor acer atque sub- 25
tilis origines nominum: quae ex habitu corporis 'Rufos'
'Longos'que fecerunt (ubi erit aliquid secretius: 'Sullae'
'Burri' 'Galbae' 'Plauti' 'Pansae' 'Scauri' taliaque) et ex
casu nascentium (hic Agrippa et Opiter et Cordus et Postu-
10 mus erunt) et ex iis quae post natos eueniunt, unde 'Vopi-
scus'. Iam 'Cottae' 'Scipiones' 'Laenates' 'Serani' sunt ex
uariis causis. Gentes quoque ac loca et alia multa reperias 26
inter nominum causas. In seruis iam intercidit illud genus
quod ducebatur a domino, unde 'Marcipores' 'Publipores'-
15 que. Quaerat etiam sitne apud Graecos uis quaedam sexti
casus et apud nos quoque septimi. Nam cum dico 'hasta per-
cussi', non utor ablatiui natura, nec si idem Graece dicam,
datiui. Sed in uerbis quoque quis est adeo imperitus ut igno- 27
ret genera et qualitates et personas et numeros? Litterarii
20 paene ista sunt ludi et triuialis scientiae. Iam quosdam illa
turbabunt quae declinationibus non teruntur. Nam et
quaedam participia an [uerba an] appellationes sint dubi-
tari potest, quia aliud alio loco ualent, ut 'tectum' et
'sapiens': quaedam uerba appellationibus similia, ut 'frauda- 28
23 tor' 'nutritor'. Iam

'itur in antiquam siluam'

26 Verg. Aen. 6. 179

AB] 1 computabo A: eum putabo Regius 5 scrutabitur
ille A: scrutabit mille B 6 ex A: et B 7 aliquid ed. Asc.
1526: aliud AB (sed etiamnunc, ut puto, latet uitium) (ut) Sullae
Burman 10 ex his A: his B 11 cotta B Serani Regius
(fort. Serrani?): sera AB sunt A: sunt et B 13 intercedit B
19 genera (et tempora) Faber (conl. r. 5. 41) 21 teruntur AB:
seruntur Claussen 1872: alii alia 22 uerba an A: uerbi B: del.
Claussen 1872 23 tectum Faber (dubitanter), Lane: lectum AB:
lectus P 24 (et) quaedam Keil

nonne propriae cuiusdam rationis est? Nam quod initium eius inuenias? Cui simile 'fletur'. Accipimus aliter ut

'panditur interea domus omnipotentis Olympi,'

aliter ut 'totis usque adeo turbatur agris'. Est etiam quidam tertius modus, ut 'urbs habitatur', unde et 'campus curritur' 5 et 'mare nauigatur'. 'Pransus' quoque ac 'potus' diuersum ualet quam indicat. Quid quod multa uerba non totum declinationis ordinem ferunt? Quaedam etiam mutantur, ut 'fero' in praeterito, quaedam tertiae demum personae figura dicuntur, ut 'licet' 'piget'. Quaedam simile quiddam patien- 10 tur uocabulis in aduerbium transeuntibus. Nam ut 'noctu' et 'diu', ita 'dictu' 'factu'; sunt enim haec quoque uerba, participalia quidem, non tamen qualia 'dicto' 'facto'que.

5. Iam cum oratio tris habeat uirtutes, ut emendata, ut dilucida, ut ornata sit (quia dicere apte, quod est praeci- 15 pium, plerique ornatui subiciunt), totidem uitia, quae sunt supra dictis contraria: emendate loquendi regulam, quae 2 grammatices prior pars est, examinet. Haec exigitur uerbis aut singulis aut pluribus. Verba nunc generaliter accipi uolo: nam duplex eorum intellectus est, alter qui omnia per quae 20 sermo nectitur significat, ut apud Horatium:

'uerbaque prouisam rem non inuita sequentur';

alter in quo est una pars orationis: 'lego' 'scribo'; quam uitantes ambiguitatem quidam *duere* maluerunt uoces, locu- 2 tiones, dictiones. Singula sunt aut nostra aut peregrina, aut 15 simplicia aut composita, aut propria aut tralata, aut uitata aut ficta.

Vni uerbo uitium saepius quam uirtus inest. Licet enim dicamus aliquod proprium, speciosum, sublime, nihil tamen horum nisi in complexu loquendi serieque contingit: lauda- 20

Verg. Aen. 10. 1

4 id. eod. 1. 11-12

22 ars 311

2 ('tur') accipimus Colson (malim illud 'tur') 4 turba-
 tur A (ut eod. uell. Verg.) aut om. B 11 in aduerbium trans-
 euntibus B: quae in aduerbium transeunt A 12 lactoque A
 14 oratio B: omnis oratio a in pari ratione 17 contrariae B